

giste bovendien in Europa: de dreiging van een sociale en democratische revolutie hing in de lucht. Toen het kruitvat in 1848 vlam vatte, was de weg terug helemaal afgesloten. Uit vrees voor verspreiding van het vuur naar Nederland wendde Willem II resoluut de steven en koerste vast aan op politieke hervormingen in liberale geest. Het mondde uit in de voor die tijd zeer moderne liberale Grondwet van 1848, waarmee Thorbecke zijn ijveren bekroond zag. De grondwet vormde een mijlpaal in de politieke geschiedenis van Nederland.

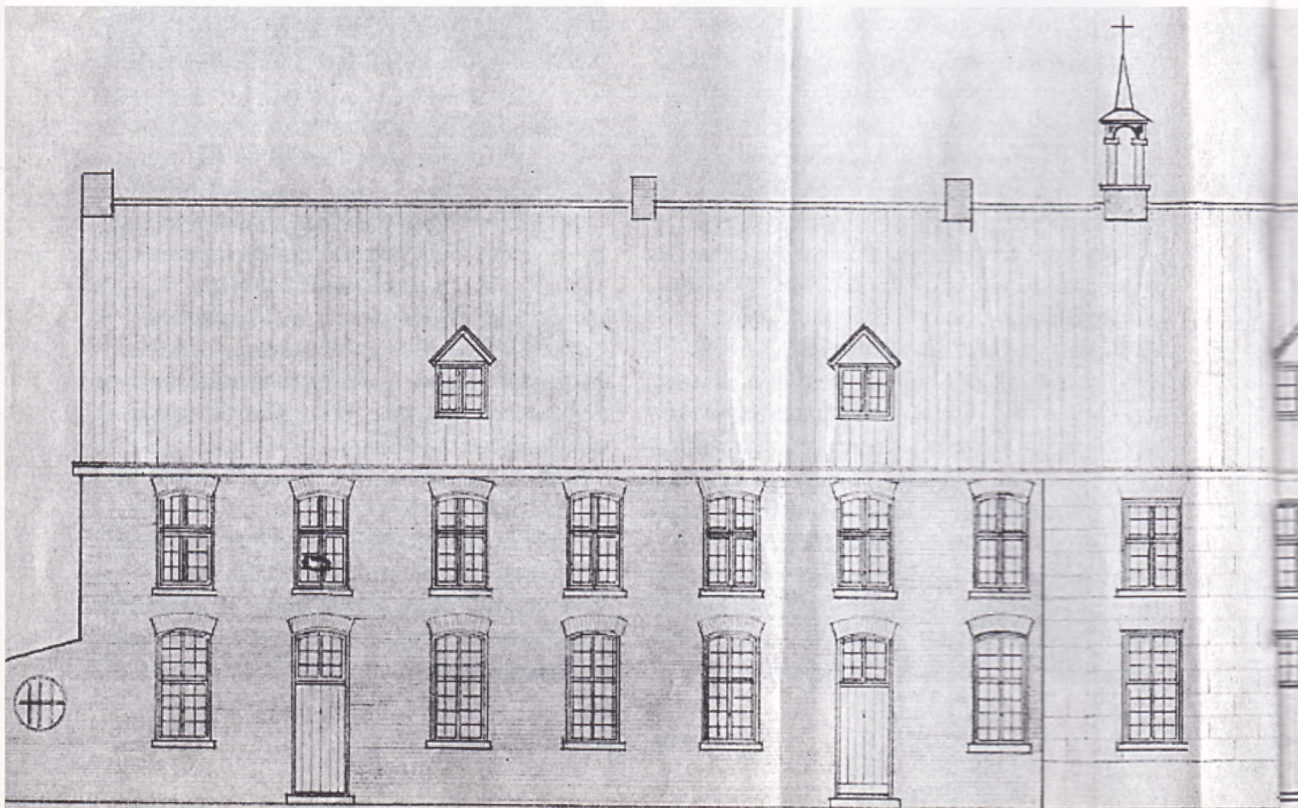
Willem II zou niet meer lang binnen het nieuwe staatsbestel regeren: hij overleed op 17 maart 1849.

De Grondwet van 1848 erkende de vrije uitoefening van de godsdienst en voerde ook

het recht van vereniging in. Dit laatste was mede geschied op aandrang van katholieke zijde, met het oog op de kloosterlijke instellingen. Dat deze eis bij de voorbereidingscommissie van de nieuwe grondwet was neergelegd, wijst erop dat de van oorsprong Franse maatregelen inzake de kloosters nog niet buiten werking waren gesteld. Het recht van vereniging behoeft nadere uitwerking in een aparte wetgeving. Dit gaf wederom aanleiding tot juridisch geredetwist over de vraag of daar ook de kloosterinstellingen onder konden vallen, zolang niet bij wet hun vrije bestaansrecht was erkend.

Een aparte regeling tot uitvoering van het recht op vereniging drong toen uitvoering werd gegeven aan de in de grondwet aan de katholieken verleende vrijheid om hun eigen kerkorganisatie op te richten. Met de uitvaar-

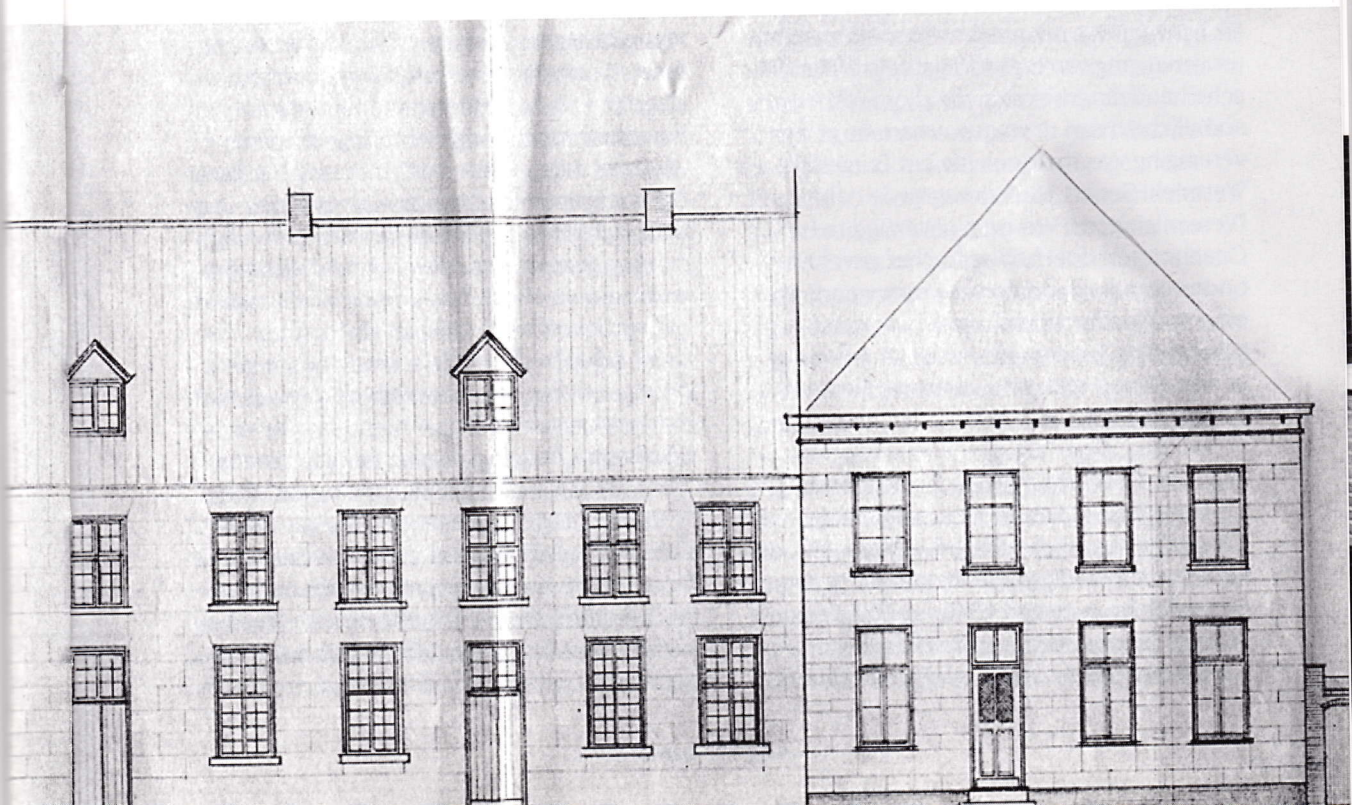
Tekening van de voorgevel van Nazareth zoals die er in 1960 nog uit zag.

diging van de pauselijke bulle van 4 april 1853 was deze formeel een feit. Daarmee was de kerkelijke indeling van Nederland in bisdommen, de bisschoppelijke hiërarchie, hersteld. Een uitermate felle storm van hevige antipapistische gevoelens stak op onder het protestantse volksdeel. Het was de laatste 'krachtmeting' van de groot-protestantse beweging. Door de val van het Kabinet-Thorbecke kwamen de verhitte gemoederen tot bedaren.

Met het herstel van de kerkelijke organisatie vatte de mening post dat nu ook aan de kloosterinstellingen volledige vrijheid van handelen was gegeven. Maar dat was nog een juridisch strijdpunt tussen de staatsrechtsgelerden. Uiteindelijk kwam op 22 april 1855 de 'verlossende' uitspraak met de

Wet tot regeling en beperking der uitoefening van het recht op vereniging. Tot de oprichting van een vereniging zou voortaan geen machtiging (autorisatie) meer worden gevorderd, alleen met de openbare orde strijdige verenigingen waren verboden, en alle verenigingsbelemmerende bepalingen van de nog steeds geldende Code Pénal werden ingetrokken. Tegen de stichting van kloosters (en andere godsdienstige verenigingen) bestonden dus geen wettelijke belemmeringen meer. Geestelijke en burgerlijke verenigingen waren daarmee gelijkgesteld. De kloosters konden opgelucht ademhalen: aan een lange periode van hinderlijke staatsbemoeyenis en onzekerheid, ook al was deze sedert 1840 meer van formele dan van feitelijke aard, was voorgoed een einde gekomen. Of toch niet?

Door de jurist, mr. J.B. baron Van Hugenpoth tot den Berenclauw, advocaat-generaal in Noord-Brabant, werd ten eerste betwist of door de wet op de verenigingen de wettelijke verordeningen van Franse oorsprong op de kloosters en geestelijke orden waren afgeschaft. Breedvoerig zette hij zijn standpunt uiteen in zijn publicatie "De kloosters in Nederland in 1861". Hij bleef van mening dat de vrijheid van kloosterstichtingen alleen bij aparte wetgeving geregeld kon worden, die expliciet de Franse wetgeving buiten werking stelde. Zijn overtuigend overkomend juridisch betoog vond echter geen gehoor; er werd althans geen gevolg aan gegeven. Het kwam hem wel op een scherpe reactie te staan van de gezamenlijke Nederlandse bisschoppen, die zich in hun brief van 5 april 1861 zeer verbolgen toonden over de in hun ogen lasterlijke wijze waarop hij schreef over het bestaan en de functie van kloosters. Nu ook de congregatie in Oirschot als zede-lijk lichaam was erkend, besloten de zusters ter verkrijging van eigendomstitels en juridische handelingsbekwaamheid om rechtspersoonlijkheid aan te vragen, waarmee zij een vereniging was in de zin van het Burgerlijk Wetboek. Sedert 1855 droeg zij de naam: "Vereeniging van Vrouwen gevestigd te Oirschot, ten doel hebbende het geven van onderwijs aan kinderen van vermogende en onvermogende ouders", naar haar maatschappelijke functie. Met deze naam was de inmiddels verbrede onderwijszorg van het klooster aangeduid.

Begonnen met een meisjespensionaat dat tot 'kweekvijver' diende voor toekomstige kloosterlingen, waren na verloop van tijd ook meisjes uit de meer gegoede stand opgenomen, wier aantal tegen 1840 tot 20 à 25 aangroeide. Binnen de burgerij werd meer en meer belang gehecht aan goed onderwijs en

een goede opvoeding van haar dochters, om hen tot goede echtgenoten en moeders te vormen. Dat de burgerij hen meer mee wilde geven dan de primaire onderrichting in lezen en schrijven, dat het onderwijs ook op de eigen standcultuur was gericht, bewijst het geven van lessen in Frans. Het kostgeld, dat vóór 1840 120 gulden per jaar bedroeg, een bedrag dat alleen de meer gegoede burgerij kon opbrengen, vormde een welkome bron van inkomsten voor de zusters. Gelet op de onzekere bestaanssituatie hadden de zusters zelfs een zeker belang bij deze onderwijsuitbreiding, omdat het hun maatschappelijke nuttigheid kon aantonen en de aandacht afleidde van hun wezenlijk contemplatieve roeping. Dat hen dit toch zeer ter harte ging, kwam tot uiting toen de pastoor J. Heeren, met steun van zijn vriend, de latere bisschop J. Zwijsen, toen pastoor te Best, er bij de zusters op aandrongen ook het onderwijs voor arme kinderen op zich te nemen. Het was voor de zusters geen gemakkelijke beslissing toen zij zich daarmee in 1830 accoord verklaarden. Het voerde hen immers weg van hun oorspronkelijke doelstelling en levenswijze, en dat ging hen toch zeer aan het hart. Op dat moment konden zij niet voorzien dat zij door nieuwe moeilijkheden verder in die richting gedreven zouden worden. Het zag er zelfs naar uit dat zij hun oorspronkelijke roeping en levenswijze, die van slotzusters, welke zij door de politieke omstandigheden noodgedwongen niet konden naleven, tot het verleden zouden gaan behoren. De kwestie waarom het ging, kwam neer op een conflict over het kerkrechtelijke gezag waaronder zij vielen, hetgeen consequenties kon hebben voor hun kloosterlijke levenswijze. Omdat deze aangelegenheid ook de zusters in Gemert beroerde, volgt een korte uiteenzetting bij de schets van Gemerts kloosterge-schiedenis.

Voormalige boerderij en woning (1901). Foto: circa 1985.

Kort nadat de congregatie in 1855 de naam van Vereeniging aannam, is alle bezit daarop overgeschreven. Gemert volgde zoals gezegd met deze wettelijke inschrijving, al werd de tenaamstelling van de eigendommen niet gewijzigd. Dat zou pas in 1933 gebeuren, en wel op grond van het recht van verjaring. Waarom dat niet eerder is gebeurd, kon niet uit de beschikbare archivalia worden opge maakt.

Het begin in Gemert

Hoe relatief goed de zusters het in Oirschot inmiddels gewend waren, zoveel ongemakken en ontberingen stonden hen in Gemert te wachten. Het huis dat was aangekocht moest voor klooster geschikt worden gemaakt. Daartoe zou het eenlaagspand met een verdieping worden verhoogd, ten behoeve van een kapel en kloostercellen. Deze ver-

bouwing werd door H. Verhuizen uitgevoerd, die daarmee op 29 februari was begonnen. Maar toen op 8 mei 1848 de eerste vijf zusters in Gemert aankwamen, was de verbouwing nog niet gereed: er was geen dak, zelfs geen plafond, enkel een voorlopige afdekking. Zij vonden er niets dan timmerlieden en metselaars; er was nog geen stoel om aan regent Smits of de heer Van Baar aan te bieden, noch tafels, noch een vertrek dat gereed was. De huisraad uit Oirschot moest nog komen. "Wij waren geen weinig teleur gesteld", aldus staat in het Fundatieboek opgetekend. Smits was over de situatie die hij aantrof evemin bepaald opgetogen. Hij stevende dan ook op de pastorie af, om bij pastoor J. Verhagen zijn beklag te doen: als men geweten had dat de verbouwing nog niet klaar was, had men het vertrek uit Oirschot uitgesteld. Maar men was er nu eenmaal, daarom maar proberen van de nood een deugd te maken. In het washuis

*Gerarda Maria van Schijndel.
De dienstmeid van de zusters. Foto: circa 1910.*

achter de woning werd een provisorische tafel gemaakt en een versleten tuinbank diende tot zitplaats. Met enig gerief, koffie, ham en brood dat Verhuizen had gehaald, kon men de gasten tenminste nog iets aanbieden en ook zelf een sober middagmaal nuttigen. Maar toen de voerlui uit Oirschot aankwamen, moesten de zusters dit laten staan: "Tot ons leedwezen". Na gedane arbeid kregen de voerlui de ham en het overschot van het brood voorgezet; "wij moesten dit met onze halfledige magen maar aanzien!"

Zolang de kapel op de verdieping nog niet af was, werd een kamer aan de straat proviso-

risch tot kapel ingericht, waarin 's anderendaags de eerste mis kon worden gelezen. Het bleef behelpen de eerste maanden, al werd de zusters van verscheidene kanten hulp geboden. Zo kregen zij van de Gemertse brouwer A. Smits een ton bier. "Verder bekreunden de mensen zich niet om ons, wij bewaarden den overschot van het middagmaal voor het avondeten en de koffijtijd werd bijeengezamd en met wat melk opgekookt, dit hiet men schommel." Humor hield het moreel goed. Begin juli was er een werkzuster gekomen, zuster Hyacinth Neggers, en kon men weer zelf brood bakken, waarvoor tot dan Verhuizen had gezorgd.

Op 28 juli was de bovenverdieping zo ver gereed, dat de zusters de nieuwe slaapcellen konden betrekken. De kapel kwam daarna klaar. Zij werd op 25 augustus plechtig ingewijd. Daarmee was de verbouwing geheel voltooid en was het klooster officieel gevestigd. Met het geven van onderwijs kon worden begonnen.

De eerste zusters die in Gemert het klooster begonnen, waren: "soeur Bernardina (Aldegonda) Suijs van de H. Vijf Wonden, geboortig van 's-Hertogenbosch; soeur Maria Helleganger van de Zeven Weeën, geboortig van Amsterdam; soeur Paschalia (Theresia Allegonda) Smits van de Goddelijke Barmhartigheid, geboren te Eindhoven; soeur Rosa van de H. Vijf Wonden (Van Oorschot), geboren te Heeswijk en soeur Vincentia van de H. Vijf Wonden, geboren Van Laarhoven te Tilburg." Eerste overste werd Bernardina Suijs, geboren 28 maart 1800 en geprofest te Oirschot op 2 juli 1822. Voor zij naar Gemert kwam, was zij vanaf 1826 novicenmeesteres in Oirschot.